

diyyetü'l-ârifin, I, 220) ve Muhammed b. Sâbit b. Abdullah el-Kayserî'nin 'Aynü'r-raḥmeti ve'n-nûr fî şemâ'ilü'n-nebiyyi'l-mebrûr'u da (a.g.e., II, 393) anılmalıdır. Bunlardan başka Resûl-i Ekrem'in hayatı ve ahlâkına dair bazı eserlerde onun şemâiline de yer verilmiştir. Ebû's-Şeyh el-İsfahânî'nin *Ahlâku'n-nebî'si*, İbnü'l-Cevzî'nin Hz. Peygamber'in sîreti, şemâili ve mucizelerine dair *el-Vefâ' bi-aḥvâli'l-Muṣṭafâ'sı* (nşr. Mustafa Abdülvehid, Kahire 1386/1966), Zeynüddin el-İrâkî'nin Resûlullah'ın hayatını ve şemâilini 1000 beyitte anlattığı *ed-Dürerü's-seniyye fî (nazmi)'s-siyeri'z-zekiyye* adlı elfiyyesi ve Şemseddin eş-Şâmî'nin Resûl-i Ekrem'in siyer ve megâzisine dair yazılmış en hacimli eserlerden biri olan *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd* adlı eseri bunlar arasında zikredilebilir.

Günümüzde kaleme alınan şemâile dair kitaplardan Abdullah Sirâceddin el-Halebî'nin *Seyyidünâ Muhammed Resûlul-lâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem: Şemâ'ilühü'l-ḥamîde ve ḥuşâluhü'l-mecîde'si* (Dimaşk 1399), Enver el-Cündî'nin *Şemâ'ilü'r-resûl ve şaḥsiyyetühü'l-insânîyye'si* (Kahire 1948), Şa'bân Muhammed İsmâil'in *Min ḥaşâ'isi'r-resûl ve şemâ'ilihî* adlı eseri (Riyad 1400/1980), Muhammed b. Cemîl Zeynû'nun *Kuṭûf min şemâ'ilü'l-Muḥammedîyye ve'l-aḥlâkı'n-nebeviyye ve'l-âdâbi'l-İslâmîyye'si* (Riyad 1404/1984; Cidde 1407/1987), Saîd b. Abdülkâdir b. Sâlim Bâşenfer'in *el-Âyâtü'l-beyyinât fîmâ fî a'zâ'i Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem mine'l-mu'cizâtı* (Cidde 1997), Eyüp Sabri b. Cemîl'in *Türkçe Mülâhhas Şemâil-i Hz. Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Sellem'i* (Üsküp 1325; İstanbul 1957; Sabri Cemil Yalut, Hz. Muhammed ve Şemâil-i Şerîfî adıyla), İbrahim Bayraktar'ın Hz. Peygamber'in *Şemâili* (İstanbul 1990), Ali Yardım'ın *Peygamberimiz'in Şemâili* (İstanbul 1997) ve Faruk Vural'ın *Şemâil'i* (İstanbul 2009) sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât*, I, 422-425; Tirmizî, *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* (nşr. Fevâz Ahmed ez-Zemerlî), Beyrut 1417/1996, s. 48-53; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecid es-Selîfî), Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), XXII, 155-159, nr. 414; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi ḥuḳûkı'l-Muṣṭafâ* (nşr. Abdurrahîm Küşek), Dimaşk-Beyrut 1420/2000, s. 201-207; Zehebî, *Tezkiretühü'l-huffâz*, IV, 1436; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VIII, 273-275; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1059; Dede Mehmed Efendi, *el-Vesiletü'l-uzmâ fî şemâ'ilü'l-Muṣṭafâ hayrühü'l-verâ* (Tabersî, *Mekârimü'l-aḥlâk* içinde), Kahire 1304; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 220; II, 393; M. Tayyib Okçu, *Bazı Hadis Meseleleri Üze-*

rinde Tetkikler, İstanbul 1959, s. 145-150; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, Beyrut 1402/1982, s. 192-197; Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul 1997; *Şemâ'ilü'n-nebî şallallâhü 'aleyhi ve sellem*, Kahire 1425/2004, s. b-h; Vehbe ez-Zühaylî, *Şemâ'ilü'l-Muṣṭafâ*, Dimaşk 1427; M. Yaşar Kandemir, "Câmi'", *DİA*, VII, 94; a.mlf., "Hadis", a.e., XV, 54; Ömer Pakiş, "Molla Halil Siirdi", a.e., XXX, 251.

M. YAŞAR KANDEMİR

eş-ŞEMÂİLÜ'n-NEBEVİYYE

(الشمائل النبوية)

Tirmizî'nin

(ö. 279/892)

Resûl-i Ekrem'in şemâiline
dair eseri.

Tam adı *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye ve'l-ḥaşâ'ilü'l-Muṣṭafaviyye* olup şemâil konusunda yapılan ilk çalışmadır ve elli altı başlık altında 424 (bazı neşirlerde 394, 395) hadisten meydana gelmektedir. Bu başlıklarda Resûlullah'ın dış görünüşü, kıyafeti, yemesi içmesi, konuşma şekli, ibadeti, ahlâkı, geçim tarzı ve ölümü ele alınmıştır. Eser tertip ve muhteva bakımından şemâil konusunda yazılan eserlerin en mükemmeli kabul edilmiştir. Tirmizî bu eserine *el-Câmi'u's-şâḥih*'inde yer alan şemâille ilgili hadislerin birçoğunu aynen, bir kısmını ihtisar ederek almış, râviler hakkındaki tenkitlerini bazan hiç değiştirmeden, bazan kısaltıp nakletmiştir. *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'deki hadislerin büyük çoğunluğu sahih, önemli bir kısmı hasen, pek azı zayıf rivayetlerdir. Müellif bazı hadislerden elde edilebilecek fıkhi meselelere de işaret etmiştir. Çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası bulunan eser (Sezgin, I/1, s. 304) Kalküta'da (1252, 1262, 1273), Delhi'de (1303), Leknev'de (1288), Lahor'da (1309), İstanbul'da (1264, 1285), Kahire'de (1273, taşbaskı, 1309, 1375, son iki baskı Bâcûrî'nin *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* üzerine yazdığı *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* adlı hâşiyesinin kenarında, nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd, 1988), Bulak'ta (1280, 1290), Fas'ta (1310) ve Humus'ta (nşr. İzzet Ubeyd ed-De'âs, 1388/1968, Beyrut 1406/1985; nşr. Abdullah eş-Şa'âr, 1992) yayımlanmıştır.

eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye üzerinde birçok şerh, hâşiye ve ihtisar çalışması yapılmış, eser çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Belli başlı şerhleri şunlardır: 1. İsmâüddin el-İsferâyînî, *Şerḥu's-Şemâ'il fî ḥuḳûkı efdâli'l-verâ ve akve'd-delâ'il* (yazma nüshaları için bk. a.g.e., I/1, s. 305). 2. İbn Hacer el-Heytemî, *Eşrefü'l-vesâ'il ilâ*

fehmi's-Şemâ'il (nşr. Ebû'l-Fevâris Ahmed b. Ferîd el-Mezdî, Beyrut 1419/1998). Şebrâmelîsî'nin *Hâşiye 'alâ Eşrefi'l-vesâ'il* adlı bir çalışması vardır (bk. ŞEBRÂ-MELLİSÎ). 3. Muslihuddîn-i Lârif, *Şerḥu's-Şemâ'il* (a.g.e., I/1, s. 308). 4. Ali el-Kârî, *Cem'u'l-vesâ'il fî şerḥi's-Şemâ'il*. Eserin en önemli şerhi sayılmaktadır. Kütüphanelerde pek çok yazması olup (a.g.e., I/1, 306), İstanbul (1290) ve Kahire'de (II-II, 1317-1318, kenarında Münâvî'nin şerhiyle birlikte) basılmıştır. Ali el-Kârî'nin eser üzerine ayrıca *Zübdetü's-Şemâ'il ve 'umdetü'l-vesâ'il* adlı muhtasarı vardır (Mahmûdiye Ktp., nr. 2690/17; el-Haremü'l-Mekkî, Sîret, nr. 424). Aynı müellifin Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'nde kayıtlı olan (nr. 679/9) *'Umdetü's-Şemâ'il*i muhtemelen bu çalışmadır. 5. İbrâhim el-Lekânî, *Behcetü'l-meḥâfil ve ecemelü'l-vesâ'il bi't-ta'rîf bi-rüvâti's-Şemâ'il* (Süleymaniye Ktp., Giresun, nr. 11). 6. Nûreddin el-Halebî, *el-Vefâ li-şerḥi Şemâ'ilü'l-Muṣṭafâ*. Tamamlanamayan eserin bir nüshası Bursa Eski Yazma Eserler Kütüphanesi'ndedir (Umumi, nr. 195). 7. Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsım b. Muhammed Cessûs el-Fâsî, *el-Fevâ'idü'l-celiyyetü'l-behiyye fî şerḥi's-Şemâ'ilü'l-Muḥammedîyye* (Bulak 1296; Kahire 1306, 1316). Cessûs'un hemşehrisi Muhammed b. Kâsım b. Muhammed el-Kâdirî bu şerhe hâşiye yazmıştır (Ziriklî, VII, 9). 8. İbrâhim b. Muhammed el-Bâcûrî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye 'ale's-Şemâ'ilü'l-Muḥammedîyye* (*Hâşiyetü'l-allâme el-Bâcûrî [el-Beycûrî]*). *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* ile birlikte pek çok defa yayımlanmıştır (Bulak 1276, 1280, 1290, 1302, 1309; Kahire 1301, 1305, 1318, 1319, 1320, 1332, 1375/1956). 9. Şernûbî, *'İtrü's-şezî 'alâ muḥtaşarı Şemâ'ilü't-Tirmizî*. Şernûbî, *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'yi önce *Muḥtaşaru Kitâbi's-şemâ'ilü'l-Muḥammedîyye* adıyla ihtisar etmiş, ardından da şerhetmiştir (Bulak 1318). *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'nin diğer şerhleri arasında Şemseddin es-Seḥâvî'nin *Aḳrebü'l-vesâ'il ḥâşiye 'ale's-Şemâ'il* (İzâhu'l-meknûn, I, 112), Huncî'nin *Neşrü'l-fezâ'il fî şerḥi's-Şemâ'il* (Sezgin, I/1, s. 308; İzâhu'l-Meknûn'da [II, 648] eserin adı *Neşrü'l-fezâ'il fî tercemeti ricâli's-Şemâ'il* şeklinde kaydedilmiştir), Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin *Şerḥu Şemâ'ilü't-Tirmizî* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 600), Cemîl'in *el-Mevâhibü'l-Muḥammedîyye bi-şerḥi's-Şemâ'ilü't-Tirmizîyye* (Sezgin, I/1, s. 158) ve İsmâil Müfid Efendi b. Ali el-İstânbûlî'nin *Şerḥu's-Şemâ'ilü'n-nebe-*

viyye (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 362) adlı çalışmaları sayılabilir.

Eseri birçok âlim ihtisar etmiş olup bunların başlıcaları şöylece sıralanabilir: 1. Sü-yûti, *Zehrû'l-hamâ'il 'ale's-Şemâ'il* (nşr. Mustafa Âşûr, Kahire 1988). 2. Molla Arap, *Tehzîbü's-Şemâ'il fîmen haşşa'llâhu bi-ekmelî'l-îezâ'il*. Molla Arap, *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'yi ihtisar edip yeniden düzenlemiş ve II. Bayezid'e ithaf etmiştir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1547). 3. Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî eser üzerinde iki çalışma yapmıştır. Bunlardan *Şer-hu's-Şemâ'ilü'n-nebeviyye ve'l-haşâ'i-şi'l-Muhammedîyye*'de İsmâüddin el-İsferâyîni ve İbn Hacer el-Heytemî'nin şerhlerini bazı bilgiler ekleyerek ihtisar etmiştir (İstanbul 1290; Kahire 1317; nşr. Muhammed Râgib el-Fettenî, I-II, Kahire 1318, Ali el-Kârî'nin *Cem'u'l-vesâ'il fî şerhi's-Şemâ'il*'i ile birlikte). Münâvî'nin *er-Ravzü'l-bâsim fî şemâ'ilü'l-Muştafâ Ebi'l-Kâsım* adlı eserinde *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* ihtisar edilmekle beraber ona bazı konular eklenmek suretiyle bölüm sayısı yetmişe, hadis sayısı da 1094'e çıkarılmıştır (nşr. Muhammed Âdil Azîze el-Keyyâlî, Dimaşk 1421/2000, 1425/2004). 4. Nâsîrüddin el-Elbânî, *Muhtaşarü's-Şemâ'ilü'l-Muhammedîyye*. Eserde *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'deki hadislerin senedleri ve mükerrer rivayetler çıkarılarak 352 sahih rivayet bir araya getirilmiştir (Amman 1985).

eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye'nin Türkçe tercümelerinin başlıcaları şunlardır: 1. İshak Hocası, *Akvemü'l-vesâ'il fî tercemeti's-Şemâ'il*. Başta Süleymaniye olmak üzere Türkiye kütüphanelerinde birçok nüshası vardır. 2. Hasan Hüsâmeddin Nakşibendî, *Tercüme-i Şemâ'il*. Hadislerin senedleriyle birlikte kaydedildiği eserde sade bir Türkçe kullanılmış, bazı yerlerde râviler ve hadisler hakkında açıklamalarda bulunulmuş, bundan dolayı tercüme *Kitâb-ı Şerh-i Şemâ'il* adıyla yayımlanmıştır (Bulak 1254; İstanbul 1248, 1287, 1313, 1316, 1322). Eser Figani ve F. Kavukçuoğlu tarafından *Hazret-i Muhammed'in Şemâ'il-i Şerîfesi* adıyla Latin harflerine aktarılmış, hadisler yer yer Figani imzasıyla manzum olarak da ifade edilmiştir (İstanbul 1963, üç cüz birlikte, 1974). Hüsâmeddin Nakşibendî'nin eserini M. Sadık Aydın *Şemâ'il-i Şerife* adıyla sadeleştirmiştir (Ankara 1976). 3. Eyüp Sabri Paşa, *Tercümetü's-Şemâ'il*. Hüsâmeddin Nakşibendî'nin tercüme ve şerhi esas alınarak yazıldığı belirtilen eser II. Abdülhamid'in tahta çıkışının beşinci yıl dönümü

münasebetiyle yayımlanmıştır (İstanbul 1298, taşbaskı). 4. Mehmed Râif Efendi, *Muhtasar Şemâ'il-i Şerif Tercümesi* (İstanbul 1304, 1311). Mahmut Özakkaş tarafından *Hadislerle Peygamberimizin Güzel Ahlâkı (Şemâ'il-i Şerif)* adıyla sadeleştirilerek yeniden neşredilmiştir (İstanbul 1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Tirmizî, *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* (nşr. Fevzâ Ahmed ez-Zemerlî), Beyrut 1417/1996; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1059-1060; Brockelmann, *GAL*, I, 170; *Suppl.*, I, 268; *İzâhu'l-meknûn*, I, 112; II, 648; M. Tayyip Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 145-150; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/1, s. 304-309; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 9; Halil İbrahim Kutlay, *el-İmâm 'Alî el-Kârî ve eseruhû fî 'ilmi'l-hadîs*, Beyrut 1408/1987, s. 145; Ali Yardım, "Şemâ'il Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbü's-Şemâ'il", *DÜİD*, I (1983), s. 349-409.

M. YAŞAR KANDEMİR

ŞEM'DÂNİZÂDE SÜLEYMAN EFENDİ (ö. 1193/1779)

Mür'it-tevârih adlı eseriyle
meşhur olan
Osmanlı tarihçisi.

Hayatına dair bilinenler daha çok eserinde kendisi hakkında verdiği bilgilere dayanır. Buna göre babası Tokat tüccarlarından iken İstanbul'a gelip yerleşen, 1730 Patrona İsyanı'nda İstanbul gümrüğünün talan edilmesini önlemedeki yardımı dolayısıyla o tarihlerde gümrük emini olan Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa ile yakın dostluk kuran, böylece dönemin nüfuzlu şahsiyetleri arasına giren Şamdancı Mustafa Ağa'dır. Aile Fındıklı semtinde oturduğu için Süleyman Efendi muhtemelen 1740'a doğru burada doğmuş ve "Fındıklılı" unvanıyla anılmıştır.

Babasının konumu sebebiyle iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Süleyman Efendi medrese tahsilini tamamladıktan sonra ilmiye mesleğine girdi. Medresede iken ders aldığı hocaları arasında özellikle Ayasofya şeyhi Yâsincizâde Osman Efendi'nin adını anar. Kaydettiği ilk görevi, 1171 (1757-58) ve 1173 (1759-60) yıllarında Beypazarı kadılığıdır. Ardından 1 Rebülâhîr 1175'te (30 Ekim 1761) İstanbul kadılığına getirilen Damadzâde Mehmed Murad Efendi tarafından İstanbul Balkapanı nâibliğine nakledildi. Nâibliği esnasında III. Selim'in doğumu (24 Aralık) münasebetiyle düzenlenen törenler sırasında Balkapanı'nın süslenmesi işini üstlendi. Bir süre İstanbul'da kalan Süleyman Efendi 1176'da (1762-63) Praviş-

te, 1765'te İsmâil kasabası nâibliğine atandı. Bir yıl sürdüğü anlaşılan bu vazifesi esnasında 1179 Muharreminde (Haziran-Temmuz 1765) kasabaya gelerek üç gün kalan Kırım Hanı Selim Giray'ı ağırladı. Ayrıca İsmâil'de mahallî yöneticilerin halktan fazla vergi almasını önledi. 1182'de (1768-69) Ankara nâibiydi. Bir sene sonra Hezargrad'a tayin edildi. 1185'te (1771) Tokat nâibliğine gönderildi ve bu görevi sırasında Tokat'ta bulunan yeniçerilerin sayımını gerçekleştirip 1500'ünün orduya sevki için hazırlıklar yapmasına rağmen azli sebebiyle bunu tamamlayamadı. Sinop üzerinden İstanbul'a dönünce o esnada Anadolu kazaskerliğinden alınmış olan Mehmed Murad Efendi'nin özel hizmetine girip yeni bir kadılık vazifesi beklemeğe başladı. Bazı kaynaklarda Murad Efendi'nin beytümâl kâtipliği yaptığı ve onun sürgüne gönderilmesiyle kendisinin de adalardan birine yollandığı belirtilirse de eserinde böyle bir bilgiye rastlanmaz. 1188'de (1774) barış görüşmeleri yapmakla görevli heyette bulunan hocası Yâsincizâde Osman Efendi'nin tarihe olan âşinalığı sebebiyle kendisini de kethüdâsı sıfatıyla yanına almak istediğini, fakat bu görevi kabul etmediğini yazar; bu görüşmelerin sakıncalarından söz ederek ona da gitme tavsiyesinde bulunduğunu belirtir.

Eserindeki ifade ve yorumlarından barış taraftarlarına muhalif ulemâ grubu içinde yer aldığı anlaşılan Süleyman Efendi, bu yıllar boyunca kaleme aldığı tarihinin ikinci tertibini tamamladığı sırada 9 Rebülevvel 1190'da (28 Nisan 1776) mûsile rütbesiyle Mısır'da Feyyûm kadılığına getirilmiş bulunuyordu. Ardından İstanbul'a döndü ve İstanbul mahkemesi kısmet-i askerî kâtipliği görevindeyken I. Abdülhamid'in tahta çıkışından itibaren başla-dığı eserinin son bölümünü tamamlayıp 1191'de (1777) padişaha takdim etti. 1193'te (1779) vefat etti ve Eyüp'te Feshâne karşısında Sa'dî Balçık Dergâhı hazîresine defnedildi. Adı geçen hazîrede bugün mezar taşı mevcut değildir.

Şem'dânizâde Süleyman Efendi yaptığı görevlerden çok kaleme aldığı *Mür'it-tevârih* adlı eseriyle tanınmış ve eserini Kâtib Çelebi'nin *Takvîmü't-tevârih*'ini esas alarak hazırlamıştır. *Takvîmü't-tevârih*'i önce genişletmiş, ardından 1191 (1777) yılı sonuna kadar getirmiştir. Kendi ifadesine göre yaratılıştan başlayan *Takvîmü't-tevârih* 1065 (1655) yılına kadar gelmektedir. Buna önce Emîr Buhârî Zâviyesi şeyhi Şeyhî Mehmed Efendi 1145 (1732-33), Basmacı İbrâhim Efendi (İbrâhim Mü-